

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Піскун Дмитро Миколайович

УДК 343. 98

ОЧНА СТАВКА: ТАКТИКА І ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор **Коновалова Віолетта Омелянівна**, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, професор кафедри криміналістики, академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки України

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор **Лукашевич Віталій Григорович**, Класичний приватний університет, перший проректор, заслужений юрист України

кандидат юридичних наук, доцент **Біленчук Петро Дмитрович**,
Навчально-науковий
інститут слідчих та криміналістів Київського національного університету внутрішніх справ, професор кафедри досудового розслідування

Захист відбудеться 23 червня 2009 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70).

Автореферат розіслано 22 травня 2009 р.

Вчений секретар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес розбудови держави в Україні зумовлює демократизацію її інститутів, у тому числі кримінального судочинства як гарантії захисту прав і свобод людини. Розвиток і становлення наукових засад криміналістичної тактики - одне із завдань підвищення ефективності слідчої й судової діяльності. Удосконалення криміналістичної тактики як системи наукових положень, що забезпечують одержання доказової інформації, визначає розроблення тактики проведення окремих слідчих і судових дій - інструмента, який здійснює доказування в судочинстві. У системі таких дій одне з важливих місць належить очній ставці як самостійній процесуальній дії, що має на меті усунення суперечностей у показаннях окремих осіб. Необхідність розроблення і систематизації прийомів очної ставки зумовлена потребами слідчої та судової практики в теоретично-обґрунтованих рекомендаціях, що сприяють ефективності розслідування і судового розгляду. Важливим є також дослідження психологічної структури очної ставки і пропозиція рекомендацій, спрямованих на оптимізацію спілкування в процесі її проведення. У цьому плані особливе значення належить моральним умовам проведення очної ставки, що відповідає демократичним засадам судочинства.

Значний внесок у дослідження криміналістичної тактики зробили такі вчені, як Ю.П. Аленін, Л.Ю. Ароцкер, О.Я. Баєв, В.П. Бахін, М.В. Бахарєв, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, В.Є. Богінський, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, І.Ф. Герасимов, Ф.В. Глазирін, В.П. Гмирко, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, Г.Г. Доспулов, Л.Я. Драпкін, А.В. Дулов, М.І. Єнікєєв, В.А. Журавель, Л.М. Карнеєва, В.П. Колмаков, В.С. Комарков, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, М.І. Порубов, О.Р. Ратінов, В.Ю. Шепітько та ін.

Разом із тим у криміналістиці не приділялось достатньо уваги проблемам очної ставки. Тільки деякі науковці фрагментарно розглядали окремі сторони її тактики, залишаючи осторонь проблеми психології цієї слідчої дії. Розглядаються окремі питання очної ставки в статтях або в розділах монографій М.В. Бахарєва, Р.С. Белкіна, А.В. Дулова, В.С. Комаркова, В.О. Коновалової, М.І. Порубова, О.Р. Ратінова, В.В. Степанова, В.Ю. Шепітька та ін. Але ще й дотепер залишаються недослідженими джерела суперечностей на очній ставці й тактика їх розв'язання, зумовлена певними ситуаціями, психологічні основи очної ставки, допустимість і правомірність психологічного впливу, що забезпечує її ефективність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена відповідно до планів наукових досліджень кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за напрямком «Актуальні проблеми правосуддя,

зміцнення законності та організації боротьби зі злочинністю в Україні» в межах цільової комплексної програми «Криміналістичні та науково-технічні проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 010би002294). Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням вченої ради Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (протокол №8 від 25 березня 2003 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є створення системи науково обґрунтованих прийомів проведення очної ставки та її психологічної характеристики. Згідно з нею поставлені й вирішені такі завдання:

- проаналізувати процесуальну й тактичну характеристики очної ставки як самостійної процесуальної дії, зумовленої притаманними їй цілями й визначити її психологічну структуру;
- окреслити типові ситуації проведення очної ставки, опрацювати відповідно до них системи тактичних прийомів;
- з'ясувати джерела суперечностей на очній ставці;
- розробити тактичні прийоми викриття неправди при проведенні очної ставки;
- дослідити проблему прогнозування перебігу й результатів очної ставки, навести авторське тлумачення поняття «тактичний ризик» і заходи щодо його подолання;
- розробити прийоми психологічного впливу стосовно їх правомірності й допустимості;
- сформулювати рекомендації, спрямовані на вдосконалення тактики проведення очної ставки;
- внести пропозиції щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, що регулює проведення очної ставки.

Об'єктом дослідження є кримінально-процесуальні відносини, що виникають при проведенні очної ставки в слідчій і судовій діяльності.

Предметом дослідження є психологічні засади й тактика проведення очної ставки в слідчій і судовій діяльності.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя роботи становлять положення теорії пізнання й загальної теорії криміналістики. У процесі дослідження використано систему методів наукового пізнання: формально-логічний - при вивченні сутності очної ставки як дії, спрямованої на одержання доказової інформації; функціональний - з метою виявлення ситуацій очної ставки й зумовленої ними системи тактичних прийомів; психологічні методи спостереження, незалежних характеристик, тестів - при з'ясуванні ролі психологічного впливу на очній ставці, його правомірності й допустимості; статистичний метод – для узагальнення кримінальних справ з метою визначення результативності проведення очних ставок; метод анкетування - для встановлення недоліків при проведенні цієї дії й розробці найбільш ефективних її прийомів.

Теоретичними підвалинами дослідження є наукові положення філософії, логіки, психології,

кримінально-процесуального права, криміналістики.

Нормативною базою дисертації послужили: Конституція України, кримінальне й кримінально-процесуальне законодавство України, нормативно-правові акти, що регламентують організацію й діяльність правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю.

Емпіричну базу становлять: результати узагальнення й аналізу протоколів очних ставок за спеціально розробленою анкетною щодо різних категорій кримінальних справ (200 протоколів) та анкетування слідчих прокуратури й органів внутрішніх справ (50 осіб).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за змістом і характером розглядуваних проблем дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням, у якому комплексно розроблені тактика і психологічні засади проведення очної ставки, що створює теоретичні передумови для їх практичної реалізації.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовується низка нових теоретичних положень і рекомендацій, які мають суттєве значення, у тому числі:

вперше:

- окреслено інформаційну структуру очної ставки, що полягає не тільки в усуненні суперечностей у показаннях, а й одержанні додаткових відомостей про осіб, які визначають доказову цінність показань;

- позначено й систематизовано джерела конфліктів при проведенні очної ставки;

- досліджено психологічні засади очної ставки й такий психологічний феномен, як «ефект присутності», розглянуто способи психологічного впливу (вербального, мімічного, конклюдентного);

- визначено тактичні ситуації, що виникають при проведенні очної ставки та сформовано систему тактичних прийомів щодо кожної з них;

- запропоновано раціональну модель реалізації систем тактичних прийомів проведення очної ставки;

удосконалено:

- підходи щодо змісту очної ставки як окремої слідчої (судової) дії та визначення її процесуальної і криміналістичної сутності;

- основи підготовки до очної ставки, які зумовлені аналізом наявної доказової інформації та прогнозування результатів її проведення;

- поняття тактичного ризику та його застосування під час проведення очної ставки, а також його мінімізації та усунення;

набули подальшого розвитку:

- питання визначення параметрів психологічного впливу, правомірності та допустимості його прийомів та наведення практичних рекомендацій щодо їх застосування;

– обґрунтування диференційованого підходу до використання засобів психологічного впливу під час проведення очної ставки;

– пропозиції щодо удосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України з метою підвищення моральних засад кримінального судочинства.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертаційному дослідженні положення, пропозиції й висновки можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері - для подальшого розроблення теорії криміналістики, а також тактики проведення окремих слідчих і судових дій;

- у правоохоронній діяльності - як рекомендації щодо вдосконалення слідчої та судової діяльності й тактики проведення очної ставки;

- у навчальному процесі - при викладанні курсів «Криміналістика» і «Психологія (загальна та юридична)», підготовці підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів.

Апробація результатів дисертації. Робота виконана на кафедрі криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, обговорена на її засіданні, схвалена й рекомендована до захисту.

Основні її положення висвітлювались на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми юридичної науки» (м. Харків, 2007 р.), круглому столі «Актуальні питання судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 2008 р.) та семінарах слідчих.

Пропозиції автора знайшли застосування у слідчих органах прокуратури та ГУМВС України в Харківській області, що підтверджується відповідними актами впровадження.

Матеріали дисертації використовуються в навчальному процесі Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого в процесі викладання курсів з криміналістики та юридичної психології.

Публікації. Основні положення й висновки, сформульовані в дисертації, опубліковані в 5-ти наукових публікаціях, з яких - 4 статті, надруковані у фахових виданнях, і тези наукового повідомлення на конференції.

Структура дисертації зумовлена метою й завданнями дослідження і складається зі вступу, 3-х розділів, що охоплюють 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (125 найменувань) і 3-х додатків. Загальний обсяг роботи - 164 сторінки, з яких основний текст викладено на 146 сторінках, список використаних джерел - на 11 сторінках і додатки - на 5-ти сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються актуальність обраної теми, стан її наукової розробки, зв'язок з

науковими програмами, планами й темами; визначаються мета й завдання дослідження, його методологічна основа; розкриваються наукова новизна і практичне значення одержаних результатів, наводяться відомості щодо їх апробації.

Розділ 1 «Процесуальна та криміналістична сутність очної ставки» складається із трьох підрозділів, присвячених вивченню процесуальної та криміналістичної сутності очної ставки, розгляду цілей її проведення на досудовому розслідуванні й у суді.

У підрозділі 1.1. **«Процесуальна характеристика очної ставки»** зроблено історичний екскурс щодо виникнення й розвитку цієї процесуальної дії, її законодавчого становлення. Розглядаються підстави і правила проведення очної ставки, що зводяться до вимог стосовно числа її учасників, участі тільки раніше допитаних осіб, наявності в показаннях останніх суттєвих суперечностей, які можуть бути усунені в процесі її проведення. Аналізуються дискусії, що мають місце в процесуальних і криміналістичних джерелах щодо чисельності її учасників. Аргументується твердження про обмеження останніх до двох осіб з метою усунення негативного впливу на решту учасників. Оцінюючи результати очної ставки, слідчий (суддя) порівнює їх з іншими доказами по справі.

У підрозділі 1.2. **«Очна ставка - окрема слідча дія»** акцентується увага на самостійності цієї дії та її місці в системі інших слідчих дій. У кримінально-процесуальній літературі (М.С. Строгович, М.О. Чельцов) 30-70-х років ХХ ст. очна ставка з огляду на її вербальний характер розглядалась як різновид допиту. При цьому поза увагою залишались такі істотні для цієї дії риси, як одночасний допит двох осіб, наявність у їх показаннях суперечностей, можливість з дозволу слідчого ставити один одному запитання, фіксація показань в одному протоколі та ін.

Аналіз природи очної ставки дозволяє назвати ті суттєві риси, які відрізняють її від допиту. До них можна віднести наступні:

- 1) мета допиту - отримання відомостей від даної особи про відомі їй обставини; мета очної ставки - усунення в показаннях двох осіб суперечностей;
- 2) при проведенні допиту його предмет значно ширше від предмета очної ставки;
- 3) очна ставка - це слідча дія, спрямована на отримання доказів, які часто істотно відрізняються від доказів, одержаних при раніше проведених допитах;
- 4) організація очної ставки суттєво відрізняється від організації допиту. Останній проводиться віч-на-віч, тоді як очна ставка припускає участь у ній двох допитуваних осіб одночасно. При допиті на очній ставці допускається постановка допитуваними особами запитань один одному під контролем слідчого.

У підрозділі 1.3. **«Цілі проведення очної ставки»** аналізуються питання, що належать до пізнавальної ролі очної ставки в процесі розслідування й судового розгляду. Загальна мета кожної процесуальної дії - встановлення істини - конкретизується власне характером дії, її специфікою.

З урахуванням вимог кримінально-процесуального законодавства основною метою очної ставки слід назвати усунення істотних суперечностей у показаннях раніше допитаних осіб. Проте інтерв'ювання слідчих дало неоднозначний результат. Так, 60% опитаних повідомили, що така мета є не єдиною. У процесі очної ставки мають місце й інші цілі, як-от: установлення неправдивих показань, їх мотивів, доказ причетності до злочину інших осіб тощо. 40% респондентів вважають очну ставку єдиним способом усунення суперечностей і її єдиною метою, підкреслюючи, що ця дія за силою психологічного впливу не може бути прирівнена до інших слідчих дій.

У кримінально-процесуальних і криміналістичних джерелах теж немає однозначного погляду на цілі очної ставки. Одні вчені (М.В. Бахарєв) трактують їх занадто широко, відносячи до цілей і затвердження вольових позицій, і вивчення особи допитуваних на очній ставці. Інші (Р.С. Белкін, О.Б. Соловйов) обмежують їх, називаючи такі цілі як усунення суперечностей у показаннях, викриття неправди, перевірку раніше даних показань.

Аналіз визначень цілей очної ставки, що наводяться в науковій літературі, й узагальнення практики її проведення дозволяють дійти висновку про класифікацію таких цілей. Підставами для останньої може бути також їх доказова значущість, за якою цілі очної ставки можна поділити на основні й додаткові. До основних належать: усунення суттєвих суперечностей, з'ясування їх причин, подолання помилок, викриття неправди; до додаткових відносять: перевірку слідчих версій, отримання нових доказів по справі.

Розглядаються питання проведення очної ставки в суді (регламентовані ст. 304 КПК України), метою якої є усунення суперечностей, що виникли при отриманні показань у судовому засіданні. Суперечності можуть виникнути: при зміні раніше одержаних показаннях; при заяві про те, що попередні свідчення були надані внаслідок незаконного психологічного впливу (погроз, обману тощо); при обставинах, що знов відкрилися, наявність яких істотно суперечить раніше встановленим даним. Рішення про проведення очної ставки в суді приймає суддя на підставі свого внутрішнього переконання і прогнозування її можливої результативності. При оцінці результатів очної ставки він повинен враховувати можливість конформної поведінки її учасників під впливом присутніх осіб, які або схвалюють, або засуджують наведені показання.

Розділ 2 «Тактика проведення очної ставки» об'єднує три підрозділи, що включають питання підготовки до проведення очної ставки, систему тактичних прийомів очної ставки і проблему тактичного ризику при її проведенні.

У підрозділі 2.1. **«Підготовка до проведення очної ставки»** аналізуються основні етапи підготовки, які при проведенні вербальних слідчих дій складаються з декількох: 1) ознайомлення з матеріалами справи; 2) вивчення даних про особу допитуваного; 3) опрацювання спеціальних

питань; 4) складання плану проведення очної ставки. Така підготовка проходить однотипні етапи, проте має свою специфіку. Ознайомлення з матеріалами справи обмежується головним чином аналізом тих показань осіб, що містять суперечності, з метою визначення необхідності проведення очної ставки. При цьому можуть мати місце обставини, коли такі суперечності зумовлені неправильним сприйняттям або інтерпретацією окремих фактів і можуть бути усунені додатковим або повторним допитом. В інших випадках аналіз показань дозволяє дійти висновку про свідому неправду, бажання взяти на себе вину, обмовити іншу особу, спрямувати розслідування по хибному шляху. У такому разі цей аналіз порівнюється з результатами інших доказів, що дозволяє дійти висновку про необхідність проведення очної ставки і сприяє систематизації останніх, які можуть бути використані при її проведенні.

На другому етапі підготовки до проведення очної ставки вивчаються дані про осіб, які будуть у ній брати участь. Специфіка цього процесу в тому, що слідчий має чітке уявлення: про майбутню позицію цих осіб, про їх взаємовідносини (друзі, члени організованої злочинної групи), про характер і темперамент, наявність (чи відсутність) злочинного досвіду. Усе це дозволяє йому сформулювати уявну модель очної ставки й ті позиції, які будуть відстоювати її учасники. Певним чином ці дані враховуються при формуванні власної позиції слідчого й обранні ним тактики своєї поведінки. При цьому слідчому важливо мати подвійне уявлення про особу (що нерідко має місце) - істинне і про ту роль (соціальну, психологічну), яку вона обирає в житті, а яку представляє в суспільстві.

Третій етап - це опрацювання спеціальних питань, що стосуються видів провадження, господарської діяльності, технологічних процесів, відомості про які можуть бути предметом суперечностей на очній ставці. У процесі розслідування таких злочинів, як порушення правил охорони праці, вибухів газу на шахтах, на газопроводах, терористичні акти, знання спеціальних питань забезпечує цілеспрямованість та ефективність проведення очної ставки. Рішення про участь фахівця на цьому етапі може мати місце у випадках, коли для усунення суперечностей, що стосуються спеціальних питань, це не тільки доцільно, а й необхідно.

Центральним етапом підготовки до проведення очної ставки є складання плану, що є запорукою ефективності й результативності, оскільки продуманий план значною мірою забезпечує тактику її проведення і, врешті-решт, економію процесуальних засобів, що дозволяє при цьому з'ясувати багато обставин, необхідних для розслідування. Цей план може мати графічну форму, яка рекомендується як найдоцільніша.

Елементи такого плану: а) сутність суперечностей у показаннях; б) матеріали для спростування чи уточнення; в) формулювання найважливіших запитань; г) оголошення показань інших осіб, пред'явлення письмових і речових доказів, етапи останнього. За даними інтерв'ювання тільки 25% слідчих складають подібні плани. Поряд з рекомендованою формою

плану слідчий може обрати й іншу, яка вбачається йому найзручнішою, зокрема, іншими можуть бути перелік запитань, їх послідовність, етапи пред'явлення доказів тощо.

У цьому процесі важливе місце належить визначенню часу проведення очної ставки стосовно етапу розслідування й обсягу доказової інформації. Слідчий вирішує це питання виходячи з можливої ефективності результатів її проведення. При цьому слід враховувати її раптовість і наявність доказової інформації, яку можна використати при проведенні очної ставки.

У підрозділі 2.2. «Система тактичних прийомів очної ставки» досліджуються тактичні прийоми, що застосовуються при проведенні очної ставки в їх найдоцільнішій послідовності й поєднанні. Підкреслюється, що необхідною умовою є встановлення психологічного контакту з учасниками очної ставки. Звертається увага на специфіку цього тактичного прийому, що відрізняється від встановлення контакту при проведенні допиту, його особливість полягає в двосторонності: слідчий контактує одночасно з двома учасниками, які мають різні позиції з одного й того ж питання. Стосовно цього головним є: а) звернення слідчого до обох осіб з роз'ясненням цілей очної ставки; б) роз'яснення її значення для встановлення важливих обставин розслідуваного злочину; в) допомога слідчому в правильному розумінні позиції кожного та її оцінки.

Залежно від того, наскільки такі прийоми справляють враження, слідчий обирає подальші прийоми, головними з яких він визнає найефективнішими стосовно ситуацій очної ставки. Найтипівішими ситуаціями, що виникають при цьому, можуть бути: а) неправильне сприйняття й інтерпретація події однією з осіб або обома; б) неправдиві показання одного з учасників; в) заява про алібі; г) обмова одного з учасників; г) самообмова одного з учасників.

Відповідно до наведеного в цьому підрозділі наводяться рекомендації по використанню тактичних прийомів для вирішення ситуацій. До числа таких входять як окремі прийоми, так і їх системи, які в даний час серед учених (В.Ю. Шепітько) вважаються найоптимальнішими.

У ситуації, коли суттєві суперечності є результатом помилки у сприйнятті або інтерпретації сприйнятого, найефективнішими рекомендаціями можуть бути наступні прийоми: а) постановка нагадуючих запитань, здатних викликати асоціативні зв'язки і пригадати забуте; б) постановка уточнюючих запитань щодо часу й обстановки сприйняття; в) постановка запитань про суб'єктивний стан особи (страх, незрозуміння вчинюваного, короткий період сприйняття тощо); г) пред'явлення речових доказів; г) оголошення показань інших осіб.

Із комплексу тактичних прийомів, що сприяють поживленню в пам'яті забутого або відновленню мимоволі відображеного, ефективними є пред'явлення речових доказів, документів та оголошення показань інших осіб. Різні за своєю сутністю, ці прийоми, виконують одну й ту ж роль - активізують асоціативні зв'язки, причому вибірково впливають на допитуваного. Осіб з художнім типом нервової системи більше вражають речові докази, фотографії місця події.

Вербальна ж інформація, відображена в показаннях, понад усе впливає на осіб з абстрактним типом нервової системи.

Типовою ситуацією при проведенні очної ставки є неправдиві показання одного з учасників як результат вирішення підозрюваним, обвинуваченим або свідком розумових завдань, метою яких є створення спотвореного уявлення про подію злочину, осіб, які беруть участь у його вчиненні, способах і механізмі вчинення й приховування. Метою таких показань є приховування істини для отримання певної вигоди: ухилення від відповідальності, її зменшення, спрямування розслідування по хибному шляху та ін. Для викриття такого роду неправди необхідні не тільки показання тих чи інших свідків, обвинувачених, які дають протилежні свідчення, а й наявність інших доказів, що можуть бути використані для спростування неправди. У розпорядженні слідчого знаходяться тактичні прийоми, що цілеспрямовано припускають викриття неправдивих показань, до яких належать: а) установлення суперечностей у показаннях того, хто говорить неправду; б) постановка контрольних запитань, що мають на меті зіставлення показань з точно встановленими фактами по справі; в) постановка деталізуючих запитань, спрямованих на з'ясування даних, супутніх показанням, що мають за мету перевірити свідчення отриманням інформації про деталі, невідомі тому, хто говорить неправду; г) пред'явлення речових і письмових доказів як інформації, що спростовує показання того, хто говорить неправду.

Відзначаючи ефективність названих прийомів як витяг із системи прийомів, спрямованих на викриття неправди, слід рекомендувати й тактику оперування ними відповідно до позиції того, хто говорить неправду. Прийоми можуть бути застосовані за зростанням доказової сили і за її зменшенням, що визначається ефектом їх можливого використання при очній ставці.

Разом з наведеними ситуаціями може мати місце й така, як заява про алібі, тобто про відсутність особи в момент учинення злочину, її знаходження в іншому місці. Така заява як спосіб уникнути відповідальності вимагає від заявника вирішення багатьох розумових завдань, пов'язаних з прогнозуванням перебігу допиту на очній ставці й підготовкою документів і свідчень декількох осіб, які підтверджують перебування підозрюваного (обвинуваченого) в іншому місці. Заява про алібі нерідко готується до вчинення злочину, особливо у випадках учинення групового злочину, де один з учасників (найчастіше рецидивіст), бажаючи уникнути відповідальності, домовляється про заяву із співучасниками.

У цій ситуації слідчий, допомагаючи особі, яка спростовує таку заяву, може оперувати такими тактичними прийомами: а) постановка уточнюючих запитань щодо місця перебування підозрюваного (обвинуваченого); б) постановка деталізуючих запитань про місце можливого перебування і про дії особи в даний час; в) оголошення показань інших осіб, які підтверджують участь заявника у вчиненні злочину; г) пред'явлення речових доказів, що підтверджують участь особи у злочині; г) оголошення висновку експертизи, що спростовує його алібі.

Особливо підкреслюється та обставина, що застосування таких прийомів, як постановка уточнюючих і деталізуючих запитань, сприяє ситуації, за якої в того, хто говорить неправду, бракує часу для обмірковування відповідей, що часто спричиняє обмовки, що свідчать про злочинну обізнаність, властиву тільки особі, якій знайомі обстановка злочинної події, її учасники і способи вчинення злочину.

У ситуації обмови й самообмови одного з учасників очна ставка є однією з найефективніших слідчих дій, що сприяють викриттю таких показань. У таких випадках застосовуються комплекси тактичних прийомів, спрямованих на викриття неправди, при цьому перевага віддається постановці уточнюючих, деталізуючих і контрольних запитань, що стосуються істотних суперечностей у показаннях осіб, які беруть участь в очній ставці. Дієвість таких прийомів підтверджується даними анкетування слідчих.

Однією з рідкісних ситуацій, що виникають при проведенні очної ставки, є відмова одного з учасників давати показання без жодної мотивації своєї поведінки. Тактичними прийомами отримання показань у таких випадках є: а) продовження встановлення психологічного контакту; б) звернення до кращих сторін особи допитуваного: прагнення з'ясувати правду, надати допомогу слідчим органам тощо; в) звернення до його почуття гідності, честі, які повинні йому диктувати іншу поведінку в досудовому слідстві. Якщо ж вони не дали результату, очна ставка припиняється. При оцінці її результатів враховується поведінка особи, яка відмовилась давати показання, її реакція на поставлені запитання та пред'явлені докази, що певною мірою сприяє формуванню внутрішнього переконання слідчого.

У підрозділі 2.3. «**Тактичний ризик**» вивчаються поняття «тактичний ризик», його сутність, обумовленість слідчою ситуацією та ситуацією окремої слідчої дії. Дослідження проблеми тактичного ризику, що знайшло своє відбиття в роботах таких знаних науковців, як Р.С. Белкін, В.П. Гмирко, В.С. Комарков, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько, дозволяє основні її положення адаптувати до проведення очної ставки.

Пізнавальна діяльність при розслідуванні злочинів не завжди підпорядкована логічним конструкціям послідовного руху до істини й у багатьох випадках вимагає особливого оперування доказами в умовах тактичного ризику - ризику втрати доказів. Тактичний ризик, як можлива небезпека або дія навмання, зі сподіваним на позитивний результат (С.І. Ожегов) при використанні в криміналістичній тактиці й тактиці очної ставки дозволяє відійти від його негативних наслідків, розширити межі ризику до позитивного результату, але при належній його підготовці.

У зв'язку із цим у криміналістичній літературі (Р.С. Белкін) називаються два види ризику - обґрунтований і необґрунтований. Перший має у своїй основі аналіз доказової інформації, обрання часу й ситуації застосування ризику відповідно до прогнозу використання окремого доказу або їх

комплексу. Другий має місце в ситуації, коли слідчий не має у своєму розпорядженні достатньо інформації, що може призвести до негативних результатів його застосування. При очній ставці тактичний ризик звернено як до її проведення, так і до прийомів, що використовуються при цьому. Мінімізувати тактичний ризик можна наступним: а) достатньою підготовленістю очної ставки; б) прогнозуванням ефекту пред'явлення інформації (вербальної й речової); в) вдалою інформацією з урахуванням її несподіванки; г) врахуванням темпераменту осіб, які запрошуються на очну ставку. Про значний тактичний ризик при проведенні очної ставки заявили 40% слідчих.

Розділ 3 «Психологічні основи очної ставки» включає джерела конфліктів на очній ставці, регуляцію психологічного впливу, його допустимість і правомірність у цьому процесі.

У підрозділі 3.1. «**Джерела конфліктів на очній ставці**» аналізуються види конфліктів, підкреслюється, що їх джерела у всіх випадках суб'єктивні, хоча на їх походження впливають об'єктивні обставини. Проте, відбиваючись у свідомості суб'єкта, учасника судочинства, вони набувають суб'єктивності. Джерелами конфліктів на очній ставці є судження її учасників про характер та обставини події злочину, що може бути наслідком добросовісної помилки, мимовільної інтерпретації тих чи інших фактів, свідомої неправди, заяви про алібі, обмови, самообмови, недобррозичливого ставлення до іншої особи, страху помсти з боку заінтересованих осіб, страху втратити прихильність начальства тощо.

У показаннях потерпілих помилкам у сприйнятті належить особливе місце. Емоційний стан потерпілих від злочину впливає на їх показання, тому через хвилювання і страх вони перекручують окремі обставини події головним чином з перебільшенням. Така інтерпретація пов'язана з помилками у сприйнятті і, як правило, відрізняється впевненістю в правдивості їх свідчень.

Джерелом конфлікту при проведенні очної ставки є помилкові показання - повідомлення, що містять у собі навмисне спотворення фактів, обставин, що стосуються події злочину. Ці показання можуть мати різний обсяг і різне значення. Діагностика неправди в показаннях проводиться, якщо існує: а) суперечність іншим даним по справі; б) наявність внутрішніх суперечностей у самих показаннях; в) опис подій (особливо віддалених у часі) з надмірними подробицями; г) збіг у найдрібніших деталях свідчень допитуваних, що зазвичай свідчить про змову, та ін. Викриття неправди одного з учасників очної ставки відбувається шляхом використання загальних прийомів, а також за допомогою уточнюючих запитань, які може поставити інший учасник.

До джерел конфлікту на очній ставці належить також заява особи про алібі (неправдива), яка може спростовуватися за показаннями іншого її учасника, а також постановкою слідчим деталізуючих, контрольних запитань, пред'явленням документів тощо.

Обмова певної особи й самообмова - це теж джерела конфлікту на очній ставці. При обмові наявність суперечностей стосується всієї події злочину і її викриття відбувається шляхом

постановки запитань про саму подію, її характер, особу, яку обмовили, а також уточнюючих і деталізуючих запитань, відповіді на які тому, хто обмовив, важко підготувати через незнання багатьох обставин події. Психологічна модель самообмови має різноманітні мотиви, починаючи від власної вигоди (позбутися алкогольної залежності) і закінчуючи отриманням вигоди для інших осіб (звільнення їх від кримінальної відповідальності, зменшення її). У першому випадку викриття відбувається в процесі очної ставки наперед підготовленими свідками, постановкою запитань, якими порівняно легко встановлюється неправда або незнання певних обставин. В другому усунення суперечностей (а вони обов'язково мають місце щодо механізму злочинної події, участі в ній інших осіб, поведінки потерпілих) - шляхом використання прийомів, спрямованих на викриття самообмови.

Конфлікт, пов'язаний з відмовою давати показання на очній ставці, знаходить своє вирішення в системі прийомів, що спонукають її учасника давати показання (необхідність допомоги слідчим органам, з'ясування істини по справі, спростування помилкових свідчень, захист власної психіки та ін.).

У підрозділі 3.2. **«Регуляція психологічного впливу. Ефект присутності»** визначено, що діяльність слідчого (судді) передбачає широке коло спілкування з людьми різних професій, віку, світогляду, характеру, темпераменту тощо. На відміну від побутового, воно є професійним; це спілкування в процесі слідчої й судової діяльності, спрямованої на розслідування й попередження злочинів. Професійне спілкування відбувається в перебігу комунікативної діяльності слідчого (судді), яка припускає методи, прийоми й засоби, регламентовані кримінально-процесуальним законом, та передбачені науковими рекомендаціями криміналістики та юридичної психології.

Підкреслюється, що комунікативна функція охоплює такі напрямки: а) встановлення психологічного контакту; б) управління спілкуванням з боку слідчого чи судді; в) допустимий психологічний вплив на свідка (обвинуваченого) в процесі спілкування. Спілкування у слідчій і судовій діяльності має свою специфіку - багатосторонність, процесуальну форму, предмет, правомірність і допустимість прийомів.

Вплив на осіб, які беруть участь в очній ставці на досудовому слідстві, може здійснюватися в декількох формах - словесній, конклюдентній, мімічній та ін. За характером вплив може викликати прихильність, спонукання до відвертості, стимулювати пред'явленою інформацією, припинити спілкування. У процесі очної ставки названі форми психологічного впливу здійснюються як слідчим, так і допитуваними особами. Вплив, здійснюваний слідчим, багатовекторний. Власний вплив, зумовлений ситуаціями очної ставки, як правило, дуже рухомими, або регуляція впливу, який чинять один на одного учасники очної ставки. Регулюючи вплив, слідчий не повинен допускати такої поведінки її учасників при постановці ними запитань один одному. Складність регуляції психологічного впливу у всіх його багатоманітних формах має

відповідати високій етиці слідчого при виконанні свого процесуального завдання.

Одним з видів психологічного впливу при проведенні очної ставки є так званий «ефект присутності», тобто наявність іншої особи, яка може вплинути не тільки своїми заявами або діями, а й самим фактом присутності. Його сутність полягає в тому, що від цієї особи чекають інформацію, часто не передбачаючи її змісту, а лише прогнозуючи наявність певних даних, що суперечать її позиції. В цьому разі прогноз щодо учасників очної ставки стосується двох основних положень - спростування неправдивих показань і їх уточнення або роз'яснення. Виходячи з цього учасники очної ставки планують свою поведінку.

«Ефект присутності» виконує ще одну роль, що визначається його психологічною сутністю. У психології таке явище - присутність іншої особи при виконанні яких-небудь дій – іменується як «соціальна інгібіція», тобто погіршення продуктивності діяльності в присутності інших. При цьому людина орієнтується на поведінку цієї особи, якій відомі реальні обставини події. Психологічний вплив, що викликається цим ефектом, є найсильнішим порівняно з іншими формами, оскільки містить у собі комплекс характеристик, що мають не тільки смисловий, а й емоційний вплив. Разом із тим, «ефект присутності» не завжди однозначно виконує свою роль, що багато в чому залежить від особи, на яку спрямовано вплив, її психічного складу, установки на захист своєї позиції й переконань, ситуації очної ставки.

У підрозділі 3.3. «**Правомірність і допустимість психологічного впливу в процесі очної ставки**» аргументується необхідність демократизації судочинства шляхом внесення в число принципів кримінального процесу принципу етичного характеру судочинства. Щодо цього КПК України належить доповнити нормами стосовно етичного характеру судочинства, що посилять демократизм вітчизняного законодавства.

Наголошується, що існування нових тенденцій у кримінально-процесуальній і криміналістичній літературі, що мають антинауковий характер (гіпноз, екстрасенсорика), підриває демократичні підвалини судочинства, тягне за собою порушення прав особи, що не узгоджується з етичними вимогами законодавства і прийомами криміналістичної тактики.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у створенні засад проведення очної ставки, використанні даних психології для розробки тактичних прийомів, спрямованих на отримання доказової інформації при розслідуванні злочинів. Головними теоретичними і прикладними результатами є наступні висновки:

1. У кримінально-процесуальному і криміналістичному розумінні очна ставка має за мету усунення суттєвих суперечностей у показаннях раніше допитаних осіб щодо інформації, яка має

важливе значення для розслідування злочинів. Очна ставка є самостійною процесуальною дією, що відрізняється від допиту, має свою специфіку провадження у відповідності до виникаючих слідчих ситуацій і ситуацій самої дії.

2. Цілі очної ставки за рівнем значущості класифікуються на основні й додаткові. До основних належать: а) усунення істотних суперечностей; б) з'ясування їх причин; в) усунення помилок; г) викриття неправди. Додаткові охоплюють: а) перевірку правдивості показань; б) перевірку слідчих версій; в) отримання нових доказів у справі. Наведена класифікація орієнтує слідчого (суддю) на можливість отримання при проведенні очної ставки ширшої доказової інформації.

3. Підставами для проведення очної ставки (ст. 304 КПК України) в суді можуть бути: а) змінення раніше даних показань одного з підсудних, які істотно впливають на перебіг судового засідання; б) заява підсудного, що його попередні показання були надані під психічним примусом на досудовому слідстві; в) показання підсудного щодо обставин, що знову відкрилися, наявність яких суттєво суперечить раніше встановленим даним.

Обставинами, що ускладнюють очну ставку в суді, є: а) присутність у залі засідання значного числа людей, що негативно впливає на учасників очної ставки; б) відсутність необхідної підготовки в судді як у керівника очної ставки; в) складність прогнозування ним ходу й результату останньої та ін. Складністю проведення очної ставки в суді пояснюється небажання суддів проводити цю процесуальну дію. Дані анкетування показали, що з п'ятидесяти суддів тільки двоє проводили очну ставку в судовому засіданні.

4. Етапи підготовки до очної ставки охоплюють: а) вивчення матеріалів справи, зокрема, виявлених у них істотних суперечностей; б) ознайомлення з відомостями про учасників очної ставки; в) підготовка спеціальних питань, що належать до провадження, приміром, господарської діяльності, технологічних процесів тощо з метою з'ясування характеру події та її окремих обставин; г) складання плану очної ставки. Планування останньої має свою специфіку, з огляду на цілі очної ставки. Необхідні етапи планування: а) чітке визначення суперечностей у показаннях раніше допитаних осіб; б) з'ясування причин цих суперечностей; в) формулювання найбільш складних запитань; г) окреслення обсягу й часу пред'явлення доказів при цій процедурі, залежно від ситуації. Рекомендується складання письмового плану, схема якого наводиться.

5. Очній ставці притаманні такі ситуації а) неправильне сприйняття і інтерпретація події одним з учасників або обома; б) неправдиві показання одного з учасників; в) заява про алібі; г) обмова одного з учасників; г) самообмова одного з учасників; д) відмова від дачі показань. Відповідно до наведених ситуацій для їх вирішення можуть бути використані рекомендації щодо застосування тактичних прийомів.

6. Система тактичних прийомів очної ставки пов'язана з тією чи іншою ситуацією. Так,

ситуація при наявності суперечностей, яка зумовлена неправильним сприйняттям чи інтерпретацією сприйнятого, може бути вирішена оперуванням системою прийомів, спрямованих на відновлення в пам'яті забутого. До останніх належать постановка запитань: (а) що нагадують, активізують асоціативні зв'язки; б) уточнюють час та обстановку сприйняття; в) про суб'єктивний стан особи в цей час), а також пред'явлення речових доказів і оголошення показань інших осіб.

В ситуації повідомлення неправди одним з учасників очної ставки рекомендується використання прийомів, що охоплюють: а) установлення суперечностей у показаннях того, хто дає неправдиві свідчення; б) постановку контрольних запитань, що мають на меті зіставлення показань з фактами, чітко встановленими у справі; в) деталізуючі запитання щодо показань, які спрямовані на отримання інформації, за допомогою якої можна перевірити останні; г) пред'явлення речових і письмових доказів, висновку експертизи, що спростовують показання того, хто говорить неправду.

7. З огляду на високий ступінь тактичного ризику очної ставки його мінімізація може бути забезпечена дотриманням таких рекомендацій: а) прогнозуванням ефекту інформації, що пред'являється (вербальної й речової); б) підібранням інформації з урахуванням її несподіванки; в) врахуванням фактора раптовості; г) врахування темпераменту учасників очної ставки.

Рекомендації з використання тактичного ризику зводяться до наступного: а) він може мати місце в умовах обмеженої доказової інформації; б) має бути зумовлений часом і ситуацією очної ставки;

в) повинен аргументуватися хоча б мінімальним числом доказової інформації (обсягом, значущістю); г) тактичний ризик доцільно прогнозувати з урахуванням психологічного впливу на допиті, що передують очній ставці.

8. Джерелами конфліктів, що визначають проведення очної ставки, є судження її учасників про характер та обставини події злочину, що містять будь-які суперечності. Такі судження можуть бути наслідком добросовісної помилки, неправильної інтерпретації тих чи інших фактів, свідомої неправди, заяви про алібі, обмови, самообмови, недоброзичливого ставлення до іншої особи, страху помсти з боку заінтересованих осіб або втрати прихильності начальства чи друзів та ін. Установлення джерел конфліктів допомагає обранню найбільш доцільної тактики їх вирішення в процесі очної ставки.

9. Психологічний вплив під час спілкування на очній ставці здійснюється в декількох формах - словесній, конклюдентній, мімічній, спонукальній, корегувальній, викривальній тощо. Кожний з них може бути використаний як особою, яка виконує слідчо-судові функції, так і особами, які беруть участь в очній ставці. При цьому важлива роль належить «ефекту присутності» як своєрідному феномену, що найсильніше впливає на емоції й поведінку учасників очної ставки.

10. Головна вимога щодо тактичних прийомів при очній ставці – їх етичний характер,

правомірність і допустимість, оскільки протилежне призводить до психічного насильства, несумісного з демократичними засадами кримінального судочинства. Неприпустимими антинауковими слід вважати тенденції щодо застосування гіпнозу чи екстрасенсорики у проведенні очної ставки, адже вони порушують права особи. Обґрунтовано необхідність доповнення КПК України нормами, спрямованими на підвищення етичності використовуваних у судочинстві прийомів.

Список опублікованих робіт за темою дисертації:

1. **Пискун Д.Н.** Очная ставка: проблемы психологии / Дмитрий Николаевич Пискун // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук.-практ. матеріалів / М-во юстиції України, ХНДІСЕ ім. заслуж. проф. М.С. Бокаріуса, Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого; ред. кол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Х.: Право, 2005. - Вип. 5. – 2005. – С. 91-95.
2. **Пискун Д.Н.** Подготовка к проведению очной ставки / Дмитрий Николаевич Пискун // Пробл. законності: респ. міжвідом. наук. зб. – Х.: НЮАУ, 2006. – Вип. 77. – С. 156-162.
3. **Пискун Д.Н.** Источники конфликтов при проведении очной ставки / Дмитрий Николаевич Пискун // Теорія та практика судової експертизи та криміналістики: зб. наук.-практ. матеріалів/ М-во юстиції України, ХНДІСЕ ім. заслуж. проф. М.С. Бокаріуса, Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого; ред. кол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін. – Х.: Право, 2006. – Вип. 6. – С. 83-88.
4. **Пискун Д.Н.** Очная ставка: допустимость и правомерность психологического воздействия / Дмитрий Николаевич Пискун // Пробл. законності: респ. міжвідом. наук. зб. – Х.: НЮАУ, 2007. – Вип. 91. – С. 161-167.
5. **Пискун Д.Н.** Очная ставка: тактика преодоления лжи / Дмитрий Николаевич Пискун // Сучасні проблеми юридичної науки: тези Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів; м. Харків, 30-31 жов. – Х., 2007. – С. 442-445.

АНОТАЦІЯ

Пискун Д.М. Очна ставка: тактика й психологічні основи. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. - Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. - Харків, 2009.

Дисертація присвячена дослідженню процесуальної та криміналістичної сутності очної

ставки, її психологічним засадам та тактиці проведення. Проаналізовано наукові підходи до з'ясування її особливостей як окремої процесуальної (слідчої) дії, що має специфіку цілей і прийомів проведення, що відрізняє її від інших слідчих дій, спрямованих на одержання доказової інформації. Визначено предмет очної ставки - усунення істотних суперечностей у показаннях раніше допитаних осіб, систематизовані можливі джерела таких суперечностей, наведені найбільш ефективні тактичні прийоми щодо їх усунення. Розроблено прийоми правомірного й допустимого психологічного впливу, що відповідають нормам демократичного судочинства. Виділено й досліджено типові ситуації, що виникають при проведенні очної ставки, до числа яких віднесені: помилки у сприйнятті й інтерпретації сприйнятого, неправдиві показання одного з учасників; обмова невинуватої особи, самообмова, відмова від дачі показань. Детально вивчено тактичні прийоми – як окремі, так і їх системи, які розглядаються стосовно певних ситуацій очної ставки.

Ключові слова: очна ставка, тактичні прийоми, види ситуацій, правомірність психологічного впливу.

АННОТАЦІЯ

Пискун Д.Н. Очная ставка: тактика и психологические основы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого. – Харьков, 2009.

Диссертация посвящена исследованию процессуальной и криминалистической сущности очной ставки, ее психологическим основам и тактике проведения. Проанализированы научные подходы к выяснению ее особенностей как отдельного процессуального (следственного) действия, обладающего спецификой целей и приемов осуществления, отличающего его от других следственных действий, направленных на получение доказательственной информации. Определен предмет очной ставки – устранение существенных противоречий в показаниях ранее допрошенных лиц, систематизированы возможные источники противоречий, приведены наиболее эффективные тактические приемы по их устранению. Разработаны приемы правомерного и допустимого психологического воздействия, соответствующие нормам демократического судопроизводства.

Аргументируются цели проведения очной ставки, которые подразделяются на основные (устранение существенных противоречий, установление их причин) и дополнительные (проверка результатов следственных действий, получение новой информации, уточнение обстоятельств события преступления).

Выделены и исследованы типичные ситуации, возникающие при проведении очной ставки, к числу которых отнесены: ошибки в восприятии и интерпретации воспринятого, ложь одного из участников; оговор невиновного лица, самооговор, отказ от дачи показаний.

Анализируются тактические приемы – как отдельные, так и их системы, которые избираются применительно к ситуациям очной ставки и являются наиболее эффективными, даны рекомендации следственным (судебным) органам по их использованию.

Рассматриваются этапы подготовки и проведения очной ставки, определяются возможности ее прогнозирования и планирования с целью предупреждения тактического риска утраты информации. Достаточное внимание в работе уделено понятию тактический риск, его сущности, обусловленности следственной ситуацией и ситуацией отдельного следственного действия. Подчеркивается, что при расследовании преступлений познавательная деятельность не всегда подчинена логическим конструкциям последовательного движения к истине и во многих случаях требует особого оперирования доказательствами в условиях тактического риска - риска утраты доказательств. В этом плане принято в криминалистической литературе называть два вида риска - обоснованный и необоснованный. Первый в своей основе имеет анализ доказательственной информации, избрание времени и ситуации использования риска, соответственно прогноза получения доказательственной информации. Второй имеет место в ситуации, когда следователь не имеет в своем распоряжении достаточно информации, что может привести к негативным результатам использования риска. Минимизация тактического риска обусловлена следующим: а) достаточной подготовкой очной ставки; б) прогнозированием эффекта предъявляемой информации; в) внезапностью предъявляемой информации; г) учетом темперамента лиц, участвующих в очной ставке.

Исследованы источники конфликтов на очной ставке, возможности психологического воздействия и его регуляции со стороны следователя (судьи). Определены параметры правомерности и допустимости психологического воздействия тактических приемов, их соответствия нравственным основам судопроизводства. Подвернут анализу «эффект присутствия» как психологический фактор, присущий характеру очной ставки, обозначенному уголовно-процессуальным законом. Акцентируется внимание на недопустимости антинаучных рекомендаций (гипноза, экстросенсорики) как методов воздействия в демократическом судопроизводстве.

Ключевые слова: очная ставка, тактические приемы, виды ситуаций, правомерность психологического воздействия.

SUMMARY

Piskun D.M. Confrontation: tactics and psychological basis. – Manuscript.

Dissertation for Candidate of Legal Sciences scientific degree, speciality 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic expertise; operative and search activity. – Yaroslav the Wise National Law Academy of Ukraine. – Kharkiv, 2009.

The dissertation is dedicated to research of procedural and criminalistical characteristics of confrontation, its tactics and psychological basis, which contribute to its effectiveness. The author analyses scientific approach to it as an individual procedural (investigational) activity; which possesses specifics of purposes and means of conduction, which differentiates it from other investigational activities, directed at getting proof information. The subject of confrontation is defined – getting rid of substantial contradictions in evidence of persons interrogated before, possible sources of contradictions are systematized, most effective tactical means of their elimination are proposed. Means of lawful and acceptable psychological influence, which correspond to norms of democratic legal proceedings are developed. Typical situations, which occur during confrontation, are defined and researched: errors in perception and interpretation of perceived, lie of one of the participants; slander of an innocent person, self-slander, refusal to present evidence. Tactical methods are researched, both individual, and their system, which are depicted according to confrontation situations and are the most effective.

Key words: confrontation, tactical means, types of situations, lawfulness of psychological influence.

Відповідальний за випуск:
канд. юрид. наук, доц. Булулуков О.Ю.

Підписано до друку 03.04.2009 р. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Ум. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 3518

Друкарня
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.